

ISLOM BANKINING O`ZBEKISTONDA QO`LLANILISHI
VA UNING ISTIQBOLLARI

Esonova Shahlo Abdimurot qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Email-esonovashahlo7@gmail.com

Sayfullayeva Nigora Fayzulla qizi

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

nigorasayfullayeva1001@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada islom banklari tomonidan ko`rsatilayotgan xizmat turlari, ularning mazmun-mohiyati, afzalliklari, bu xizmatlardan foydalanish imkoniyatlari yoritib berilgan. Bundan tashqari islom banki faoliyatining boshqa banklardan farqli jihatlari va ustunlik tomonlari haqida ham batafsil ma'lumotlar yoritib berilgan.

Kalit so'zlar. Islom banklari, kapital fond, shariat qoidalari, ribo, urf-odat, sudxo'rlik.

Abstract. This article describes the types of services provided by Islamic banks, their content, advantages, and the possibilities of using these services. In addition, detailed information about the advantages and disadvantages of Islamic banking compared to other banks has been provided.

Key words. Islamic banks, capital fund, Sharia rules, riba, custom, usury.

Kirish. Hozirgi kunda tez-tez tilimizda aylanayotgan va qulog'imizga chalinayotgan "Islom banki" haqida juda ham ko'p ma'lumotlar bo'lsa ham bazida biz asli nima ekanligini va uning boshqa tijorat banklaridan asosiy farqli jihatlari, ishlash prinsiplari haqida ko'p ma'lumotlarga ega emasmiz. Shuning uchun ham ushbu maqolani yozishdan asosiy maqsad qilib, "Islom banki"i haqida umumiy tushunchalar va boshqa banklardan asosiy farqlari va nima uchun "Islom banki" deya nomlanishi haqida batafsil ma'lumotlarni sizlar bilan bo'lishmoqchiman. Qani unda boshladik:

Islom banki amaliyoti qanday ishlaydi? Dunyoda islom tamoyillariga mos keladigan 560 dan ortiq bank va 1900 dan ortiq investitsiya fondlari mavjud. Xususiy sektorni rivojlantirish bo'yicha Islom korporatsiyasi (ICD) va Refinitivning 2022 yilgi hisobotiga ko'ra, 2015 va 2021 yillar oralig'ida islom moliyaviy aktivlari 2,17 trillion dollardan qariyb 4 trillion dollargacha o'sdi va 2026 yilga kelib taxminan 5,9 trillion dollarga ko'tarilishi prognoz qilinmoqda. Bu o'sish ko'p jihatdan musulmon mamlakatlari (ayniqsa, neft narxi oshishidan foyda ko'rgan) iqtisodlarining yuksalishi bilan bog'liq. S&P Global Ratings ma'lumotlariga ko'ra, global islomiy moliya sanoati 2021 va 2022 yillarda obligatsiyalar chiqarilishining ko'payishi va moliyaviy

bozorlarda davom etayotgan iqtisodiy tiklanish tufayli o'sdi. Pandemiya qaramay, islomiy aktivlar 2020-yilda 10 foizdan ko'proq o'sishga muvaffaq bo'ldi. S&P Global reytinglari. "Islom moliyasi 2021-2022: Barqaror o'sish sari". (Ro'yxatdan o'tish kerak.) Islom bank ishi islom dini qoidalariga asoslanadi, chunki ular tijorat operatsiyalari bilan bog'liq. Islom bankinging tamoyillari Islomning markaziy diniy matni bo'lgan Qur'ondan olingan. Islom bankchiligida barcha operatsiyalar shariatga, Islomning huquqiy kodeksiga (Qur'on ta'limotiga asoslangan) muvofiq bo'lishi kerak. Islom bankchiligida tijorat operatsiyalarini tartibga soluvchi qoidalar fiqh al-muamalat deb ataladi. Islom bankchiligiga amal qiluvchi muassasalar xodimlariga biznes yuritish chog'ida Qur'onning asosiy tamoyillaridan chetga chiqmasliklari ishoniladi. Qo'shimcha ma'lumot yoki yo'l-yo'riq zarur bo'lganda, islom bankirlari ilmi olimlarga murojaat qilishadi yoki stipendiya va odatiy amaliyotlarga asoslangan mustaqil fikrlashdan foydalanadilar. An'anaviy bank tizimlari va islom banki o'rtasidagi asosiy farqlardan biri shundaki, islom banki sudxo'rlik va chayqovchilikni taqiqlaydi. Shariat maisir deb ataladigan har qanday chayqovchilik yoki qimor o'yinlarini qat'iyan man qiladi. Shariat ham qarzdin foiz olishni taqiqlaydi. Bundan tashqari, Qur'onda taqiqlangan narsalar yoki moddalar, jumladan, spirtli ichimliklar, qimor va cho'chqa go'shti bilan bog'liq har qanday sarmoya ham taqiqlanadi. Shu tarzda, islom bankini axloqiy investitsiyalarning madaniy jihatdan ajralib turadigan shakli deb hisoblash mumkin. Foizlarni hisoblashning odatiy amaliyotisiz pul ishlash uchun islom banklari aksiyalarda ishtirok etish tizimlaridan foydalanadilar. Kapitalda ishtirok etish, agar bank biznesga qarz bersa, biznes kreditni foizsiz to'laydi va buning o'rniga bankka o'z foydasidan ulush beradi. Agar biznes defolt bo'lsa yoki foyda ko'rmasa, bank ham foyda ko'rmaydi. Umuman olganda, islom banki institutlari investitsiya amaliyotlarida ko'proq tavakkalchilikka yo'l qo'ymaydilar. Natijada, ular odatda iqtisodiy pufakchalar bilan bog'liq bo'lishi mumkin bo'lgan biznesdan qochishadi. Islom bankinging tarixi Islom banki amaliyoti odatda Yaqin Sharqdagi ishbilarmonlarga borib taqaladi, ular O'rta asrlarda yevropalik hamkasblari bilan moliyaviy operatsiyalarni amalga oshira boshlagan. Avvaliga ular yevropaliklar kabi moliyaviy tamoyillardan foydalanishgan. Biroq, vaqt o'tishi bilan, savdo tizimlari rivojlanib, Yevropa davlatlari Yaqin Sharqda o'z banklarining mahalliy filiallarini tashkil qila boshlaganligi sababli, bu banklarning ba'zilari o'zlari yangi tashkil etilgan mintaqaning mahalliy urf-odatlarini, birinchi navbatda, foizsiz moliyaviy tizimlarni qabul qildilar. foyda va zararni taqsimlash usuli. Ushbu amaliyotlarni qo'llash orqali bu Yevropa banklari musulmon bo'lgan mahalliy ishbilarmonlarning ehtiyojlarini ham qondirishi mumkin edi. 1960-yillardan boshlab zamonaviy dunyoda islomiy bank ishi qayta tiklandi va 1975 yildan boshlab ko'plab yangi foizsiz banklar ochildi. Ushbu islomiy bank muassasalarining aksariyati musulmon mamlakatlarida tashkil etilgan bo'lsa-da, Islom banklari 1980-yillarning boshlarida G'arbiy Yevropada ham ochildi. Bundan tashqari, milliy foizsiz bank

tizimlari Eron, Sudan va (kamroq darajada) Pokiston hukumatlari tomonidan ishlab chiqilgan. 1963 yilda Misrda tashkil etilgan Mit-Ghamr jamg'arma banki zamonaviy dunyoda islom bankingning birinchi namunasi deb nomlanadi. Mit-Ghamr korxonalarga qarz berganida, u buni foydani taqsimlash modeliga asoslanib qilgan. Mit-Ghamr loyihasi 1967 yilda siyosiy omillar tufayli yopilgan edi, lekin o'z faoliyati davomida bank juda ehtiyotkorlik bilan ish olib bordi va biznes krediti uchun arizalarining atigi 40 foizini ma'qulladi. Biroq, iqtisodiy jihatdan qulay paytlarda bankning defolt koeffitsienti nolga teng ekanligi aytilgan. Islom bankingning asosi nima? Islom bank ishi islom dini qoidalariga asoslanadi, chunki ular tijorat operatsiyalari bilan bog'liq. Islom bankingning tamoyillari Islomning markaziy diniy matni bo'lgan Qur'ondan olingan. Islom bankchiligida barcha operatsiyalar Qur'on ta'limotlariga asoslangan Islomning huquqiy kodeksi shariatga muvofiq bo'lishi kerak. Islom bankchiligida tijorat operatsiyalarini tartibga soluvchi qoidalar fiqh al-muamalat deb ataladi.

Tadqiqot metodologiyasi. An'anaviy bank tizimlari va islom banki o'rtasidagi asosiy farqlardan biri shundaki, islom banki sudxo'rlik va chayqovchilikni taqiqlaydi. Shariat maisir deb ataladigan har qanday chayqovchilik yoki qimor o'yinlarini qat'iyman man qiladi. Shariat ham qarzdand foiz olishni taqiqlaydi. Shuningdek, Qur'onda taqiqlangan narsalar yoki moddalar, jumladan, spirtli ichimliklar, qimor va cho'chqa go'shti bilan bog'liq har qanday sarmoya taqiqlanadi. Islom banklari qanday qilib pul ishlaydi? Foizlarni hisoblashning odatiy amaliyotisiz pul ishlash uchun islom banklari foydani taqsimlashga o'xshash aktsiyalarda ishtirok etish tizimlaridan foydalanadilar. Kapitalda ishtirok etish, agar bank biznesga qarz bersa, biznes kreditni foizsiz to'laydi va buning o'rniga bankka o'z foydasidan ulush beradi. Agar biznes defolt bo'lsa yoki foyda ko'rmasa, bank ham to'lamaydi. Islom bank ishi islomiy moliya yoki shariatga muvofiq moliya deb ham ataladi. Bu islom qonunlariga mos keladigan moliya yoki bank faoliyatiga ishora qiladi. Islom va asosiy moliya o'rtasida juda ko'p farqlar mavjud, ammo eng muhimlaridan ikkitasi foyda va zararni taqsimlash usullari va kreditorlar va investorlar tomonidan foizlarni yig'ish va to'lashni taqiqlashdir. Shariat ham qarzdand foiz olishni taqiqlaydi. Islom banklari aktsiyalarda ishtirok etish orqali foyda ko'radi, bu qarz oluvchidan foizlarni to'lashdan ko'ra, bankka o'z foydasidan ulush berishni talab qiladi. Islom bank ishi shariat qonunlari tamoyillariga asoslanadi. Islom bankchiligida foizlar taqiqlangan, bu aktivlarga asoslangan moliyalashtirish bo'lib, unda elementlar savdosi Islom tomonidan ruxsat etilmagan. An'anaviy bank ishi inson tomonidan yaratilgan qonunlarga asoslanadi va bank tizimi foyda olishga yo'naltirilgan. An'anaviy bank faoliyatining maqsadi foizlar orqali pul ishlashdir. U shariat qonunlariga asoslanmagan, balki o'z mamlakatlaridagi bank qoidalariga bilan tartibga solinadi. Islom banki va an'anaviy bank ishida risklarni taqsimlash omili farqlanadi. Moliyaviy bozorlarda risklarni boshqarish omillari va tavakkalchiliklar islom banki va an'anaviy bank ishida farqlanadi. Islom bankchiligida bank

moliyasining ikki xil shakli va islomiy qimmatli qog'ozlar mavjud bo'lib, ular sukuk deb ham ataladi. An'anaviy bankchilikda bular bank kreditlari va obligatsiyalar deb ataladigan bo'lsa-da, bu toifalar islom moliyasiga taalluqli emas. Islom bankchiligida foizlar taqiqlanganligi sababli, agar tashkilot foizlarni to'lash majburiyati bilan qarz hisobidan moliyalashtirilsa, yo'qotish xavfi adolatli taqsimlanmaydi. Islom moliyasiga ko'ra, moliyalashtirish faoliyati foyda va zararni taqsimlash tamoyili asosida amalga oshiriladi. Shariat qonunchiligiga ko'ra, moliyalashtirish faoliyati turli xil shartnomalar bilan amalga oshiriladi. Shariat qonunchiligida mudoraba foyda va zarar tadbirkorlar va moliya institutlari o'rtasida qanday taqsimlanishini belgilaydi. Foyda oldindan belgilangan nisbatda taqsimlanadi, shuning uchun biznesdagi daromadlar biznesning rentabelligiga qarab o'zgaradi. Yo'qotishlar moliya instituti tomonidan qoplanadi. Boshqa tomondan, an'anaviy bank ishida moliya instituti biznes faoliyatidan qat'i nazar, berilgan kreditlar bo'yicha foizlarni olish huquqiga ega.

Muhokama va natijalar. Islom bank ishi islom shariati qoidalari va tamoyillariga muvofiq bank va tadbirkorlik faoliyatini amalga oshiruvchi islom moliya tizimidir. U savdo va biznesga oid islom huquqshunosligining fiqhal-muamalat yoki bitimlar bo'yicha islom qoidalari deb ataladigan e'tiqod va tamoyillariga amal qiladi. Qur'on, Sunnat va islom huquqining boshqa manbalari, jumladan, ijmo' (shariat ulamolari o'rtasida umumiy kelishilgan fikrlar), qiyos (o'xshatish) va ijtehad (shaxsiy mulohazalar) birgalikda asos bo'lib, ulardan fiqhal-muamalat qoidalari va amaliyotlari. Islom huquqshunosligi) olingan. Islom bank ishi riba (sudxo'rlik-foiz), g'aror (noaniqlik), harom (taqiqlangan) savdo va alkogolli ichimliklar, pornografiya, qimor o'yinlari va hokazolarni moliyalashtirish kabi barcha taqiqlangan faoliyatlardan saqlaydi. Islom bankining an'anaviy bank ishi o'rtasidagi asosiy farq shundaki, Islom banki shariat tamoyillariga asoslangan bo'lsa, an'anaviy bank ishi faqat inson tomonidan yaratilgan. Shunday qilib, mahsulotlarning xususiyatlari va biznes yondashuvi kabi operatsiyalarning barcha jihatlari shariat qonunlaridan kelib chiqqan bo'lib, bu an'anaviy banklarnikidan sezilarli farqga olib keladi. Islom banki foyda ko'ruvchi tashkilot bo'lsa-da, Islom shariati qoidalariga murosaga kelmaydi. Islomiy bank ishi odatdagi foizga asoslangan banklar singari narx belgilash va pul ayirboshlash va foiz olishga asoslanmagan, balki u tovar va xizmatlar sotiladigan va shariatga muvofiq foyda olish uchun tavakkal qilib sarmoya kiritiladigan savdo tizimidir. Bu Qur'on amriga asoslanadi, unga ko'ra savdoga ruxsat berilgan va ribo taqiqlangan. Islom banki foyda va zararni bo'lishib oladi. Shariat qonuni tavakkalchilikni bekor qilmaydi; u biznesning xavfli ekanligini tushunadi va banklar bu riskni boshqarishi va boshqarilishi mumkin bo'lgan xavfni saqlab turishi kerak. Islom banklari, shuningdek, tavakkalchilik spekulativ xususiyatga ega emasligini ta'minlaydi, chunki shariat qonunlarida spekulativ tavakkalchilik taqiqlangan. Xavfni kamaytirish uchun Islom banki tergov vositalaridan foydalanadi va ular moliyalashtirgan biznesni kuzatib

boradi. Islom bank ishi tavakkalchilikni taqsimlash, foyda va zararni taqsimlash va real faoliyatni amalga oshirishdan iborat axloqiy tamoyillarga asoslanadi. Islom bankchiligida aktivning qiymati boshqa faoliyat ko'rsatuvchi aktivga bog'liq bo'lgan lotinlar kabi moliyaviy vositalardan foydalanish imkoniyati yo'q. Mutaxassislarning ta'kidlashicha, islom bank ishi islomiy foyda va zararni taqsimlash asosida ishlaydi. Islom banklari va sukuk shariat qonunlariga muvofiq tuzilgan shartnomalarga asoslanadi. U shariat tamoyillariga asoslanadi va shariat kengashi islomiy biznes shartnomalari haqida fikr bildiruvchi islom ulamolaridan iborat. Banklarda Shariat kengashi ham bankning shariat tamoyillari asosida ishlashini nazorat qiladi.

An'anaviy bank tizimi va islom bank tizimi o'rtasidagi farqlar Quyida an'anaviy bank tizimi va islom bank tizimi o'rtasidagi farqlar keltirilgan. An'anaviy bank tizimi Islom bank tizimi Pul - bu savdo qiymatiga ega bo'lgan mahsulot va ayirboshlash manbai. Aktiv mahsulot, pul esa ayirboshlash manbaidir. Foizlar kredit olingan muddatga qarab hisoblanadi. Savdodan olingan foyda daromad olishning asosiy manbai hisoblanadi. An'anaviy bank ishida zararni taqsimlash qo'llanilmaydi Agar korxonalar zarar ko'rgan bo'lsa, zararlar taqsimlanishi mumkin. Foizlar biznesning samaradorligidan qat'i nazar undiriladi Islomiy moliyalashtirishda foiz tushunchasi yo'q va yo'qotishlar taqsimlanadi. Operatsion moliyalashtirish uchun naqd pul berish paytida tovarlar va xizmatlarni almashtirish bo'yicha kelishuv mavjud emas. Murabaha, Salom va Istisna shartnomalariga ko'ra, mablag'larni taqsimlashda tovar va xizmatlarni almashish shartnomasi majburiydir. Mablag'larni o'zlashtirish jarayonida tovarlar va xizmatlar mavjud emas. Pulning kengayishi inflyatsiyani keltirib chiqarishi mumkin. Jamg'arma mablag'larini o'tkazish vaqtida tovarlar va xizmatlar mavjudligi mavjud. Pul kengaytirilmagani uchun inflyatsiya yuzaga kelmaydi. Tadbirkorlik sub'ekti inflyatsiya tufayli tovarlar va xizmatlar narxini oshiradi. Mahsulot tannarxi narxni aniqlashda inflyatsiya aspektini o'z ichiga oladi. Inflyatsiya ustidan yuqori nazorat o'rnatilgan va tadbirkorlik sub'ektlari tomonidan qo'shimcha narxlar undirilmaydi. Uzoq muddatli moliyalashtirish va ko'prik kreditlari kapital mablag'lar asosida qayta ishlanmaydi. Naqd Musharakani berishdan oldin va musharakani kamaytirish bitimlari amalga oshiriladi va bu loyiha uchun kapital mavjudligiga ishonch hosil qiladi. Nazorat qiluvchi organlar kreditlarni markaziy bankdan va pul bozori faoliyati bilan oladi va bu kapital xarajatlarni boshlamasdan amalga oshiriladi. Tovarlarini yetkazib berish Milliy investitsiya fondiga tasdiqlangach, hukumat pul-kredit agentliklaridan kredit olishi mumkin. Pul bir necha qo'llar orasida aylanadi va haqiqiy o'sish bo'lmaydi. Haqiqiy boylik ko'p qo'llarga o'tishi va pul turli odamlarda aylanayotganligi sababli, haqiqiy boylikning ko'payuvchi ta'siri bor. Agar qarz to'lanmagan bo'lsa, u ishlamaydigan kreditga aylanadi va u Agar loyiha muvaffaqiyatsiz bo'lsa, rahbariyat yo'qotishlarni bartaraf etish hisobdan chiqariladi. uchun egalik huquqini boshqa tashkilotga o'tkazishga qaror qiladi. Qarz mablag'lari

solliqqa tortiladigan daromadning bir qismi bo'lgan foizli xarajatlarga ega bo'lib, bu jismoniy shaxslarga soliq yukini keltirib chiqaradi va shu sababli jamg'arma daromadlariga jiddiy ta'sir ko'rsatadi, bu esa yalpi ichki mahsulotning qisqarishiga olib keladi. Mudoraba va Musharakada foyda taqsimlanadi va bu maosh oluvchilarga yukning kamayishiga olib keladi va bu jamg'armalarni va yalpi ichki mahsulotning o'sishini ko'rsatadigan shaxslarning daromadlarini oshiradi. Foyda va zararni taqsimlash. Buning o'rniga, islomiy moliya moliyani foyda va zararni taqsimlash tamoyili asosida ta'minlashni talab qiladi. Shariat qonunlariga ko'ra, moliya bir necha turdagi shartnomalar orqali ta'minlanishi mumkin. Har bir tur tavakkalchilik korxonasi va moliya yetkazib beruvchi o'rtasida qanday taqsimlanishini belgilaydi. Bunday shartnomalardan biri mudorabadir. Bu moliyachi va tadbirkor o'rtasida foyda va zararlar qanday taqsimlanishini oldindan belgilab beradi. Foyda oldindan belgilangan nisbatda taqsimlanadi, shuning uchun moliyachining daromadi biznesning rentabelligiga qarab o'zgaradi. Tadbirkorning firibgarligi yoki ehtiyotsizligi natijasida etkazilgan zararlar bundan mustasno, to'liq moliyachi qoplaydi. An'anaviy kreditdan farqli o'laroq, moliyachi qarz oluvchilarning biznesining holatidan qat'i nazar, foizlarni (va kapitalni qaytarish) shartnoma huquqiga ega.

Xulosa. Islom banklari ijtimoiy mas'uliyatda muhim rol o'ynaydi. Qolaversa, islom iqtisodining asosi va ko'rsatmalari o'z-o'zidan adolat va tenglikka erishadi, bunga misol bo'lsa, islom banklari tomonidan yillik zakot to'lovi Qur'oni Karimda ta'kidlanganidek muhtojlarga va zakot kanallariga o'tkaziladi. qashshoqlikni yumshatishda. Zakot - bu bank sof daromadidan ushlab qolinadigan va har yili to'lanadigan diniy yig'im. Bundan tashqari, mikromoliya mahsulotlari cheklangan daromad toifasini moliyalash orqali jamiyatda ma'lum bir muvozanatga erishishga hissa qo'shadi. Islom banklarining ijtimoiy mas'uliyati diniy, iqtisodiy va axloqiy majburiyatlarni bajarish bo'yicha amalga oshiradigan barcha faoliyatni anglatadi. Boshqacha qilib aytganda, islomiy banklar jamiyat oldida to'liq shariatga muvofiq bank va xizmatlarni amalga oshirish, barcha muomala va biznesda Islom qoidalariga rioya qilish uchun mas'ul va majburiydir, bu diniy mas'uliyat bilan bog'liq. Iqtisodiy mas'uliyat nuqtai nazaridan islom banklari daromadli va moliyaviy jihatdan foydali biznes yuritishi, aksiyadorlar va omonatchilarning pul mablag'larini zaxiralashi va rivojlantirishi kerak. Axloqiy javobgarlik islom banklarining qonunlarda belgilanmagan diniy va urf-odatlarini jamiyatga hurmat va qadrlash majburiyatini anglatadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Davis biznes kolleji, Jeksonvill universiteti, 2800 University Blvd N, Jacksonville, FL 32211, AQSH
2. <https://www.giz.de/en/worldwide/82150>
3. <https://sdgs.un.org/ru/goals>
4. The role of renewable energy in the development of the green economy sustainable economic development